

การจัดทำทะเบียนวัตถุโบราณเพื่อจัดตั้งศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ ท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมในวัดอิสานทะเมนชัย อำเภอสำปายมมาต จังหวัดบุรีรัมย์

A Registration of Antiquities for Establishment of Local Museum
Learning Center with participation at WatlsanThamenchai,
Lam Plai Mat District, Buri Ram Province

พิพัฒน์ ประเสริฐสังข์¹/ สันติภาพ ชารัมย์²/ ยุพาวดี อาจหาญ³/ พิมพ์ผกา ยอดนารี⁴
Phiphat Prasertsang¹/ Santtiphap Charam²/ Pimpaka Yodnaree³/ Yupawadee Artharn⁴

¹⁻⁴Thai Language Program, Faculty of Humanities and Social Sciences
Buriram Rajabhat University
Buri Ram 31000, Thailand
Email: ngooleam@hotmail.com

Received: December 25, 2018

Revised: January 28, 2019

Accepted: February 4, 2019

Abstract

The study entitled ‘A registration of antiquities to establish a Local Museum Learning Center with participation at WatlsanThamenchai, Lam Plai Mat District, Buri Ram Province’ aimed at preparing the register of antiques and establishment of Local Museum Learning Center with Participation at WatlsanThamenchai, Lam Plai Mat, Buri Ram Province. The research found that there were many types of antique without classification or registration. The registration of antiques was divided into two types: 1) Ancient objects with total number of registered objects of 163, with the following 9 types: 69 wood carving Buddha images, 4 horny carving Buddha images, 23 bronzed

Buddha images, 1 stone carving Buddha Image, 1 resin molding Buddha image, 1 stucco molding Buddha image, 55 brass tray molding Buddha images. 4 palm leaf manuscript bookcases, 5 clay pots; 2) Registration of palm leaf manuscript was considered as another type of antiquities that have the minutiae of registration, quite different from other types of antiquities, which needed to separate out the system and make a separate registration. The layout of the system consisted of a total of 144 batches with two types of ancient scripts: Tham-Isan Script and Thai-Khom Script which were classified into 9 categories as follows: Buddha's birth story, Abhidhamma, Local fable, fruit of merit, virtuous fable, Pali scripture, chanting, Suttanta Pitaka, and legend of Buddhism. In the establishment of a Local Museum Learning Center in WatlsanThamenchai, using a multi-purpose building. In exhibition of antique, objects had been categorized before the exhibition and arranged in the classification. The space in the first floor exhibition hall was wide and suitable for exhibitions of palm leaf manuscript, because the palm leaf manuscript that was classified was quite plenty, as it included elements related to the palm leaf manuscript to be exhibited together, for instance, a bookcase for the palm leaf manuscript, wrap for palm leaf manuscript, and antique box for palm leaf manuscript. The second floor consisted of a large hall and two small rooms. The research team used a small room as an exhibition room for ancient wooden Buddha image, because of the number of wooden Buddha image to be displayed took up less space; moreover, there were also 4 cabinets for wooden Buddha images.

Keywords: Registration of Antiquities, Establishment of Local Museum Learning, WatlsanThamenchai

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดทำทะเบียนวัตถุโบราณเพื่อจัดตั้งศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมในวัดอิสานทะเลเม่นชัย อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์” มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดทำทะเบียนวัตถุโบราณ และจัดตั้งศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมในวัดอิสานทะเลเม่นชัย อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยพบว่าทะเบียนวัตถุโบราณนั้นมีหลายประเภท หลายชนิด และยังไม่มีการจัดหมวดหมู่หรือการทำทะเบียนวัตถุโบราณอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ การทำทะเบียนวัตถุโบราณแบ่งการจัดระบบเป็น 2 ประเภทคือ 1) วัตถุโบราณทั่วไป จำนวนของวัตถุที่ทำทะเบียนมีทั้งหมด 163 ชิ้น โดยแบ่งได้ 9 ประเภทดังต่อไปนี้ พระไม้แกะสลักมีจำนวน 69 องค์ เขาสัตว์แกะสลักพระ จำนวน 4 ชิ้น พระโลหะสัมฤทธิ์ จำนวน 23 องค์ พระหินแกะสลักมีจำนวน 1 องค์ พระพุทธรูปหล่อเรซิน จำนวน 1 องค์ พระพุทธรูปหล่อปูน จำนวน 1 องค์ ถาดทองเหลือง จำนวน 55 ใบ ตู้เก็บคัมภีร์ใบลาน จำนวน 4 หลัง ใหลินเผา จำนวน 5 ลูก 2) การทำทะเบียนคัมภีร์ใบลาน คัมภีร์ใบลานเป็นถือเป็นวัตถุโบราณอีกประเภทหนึ่งที่มีรายละเอียดปลีกย่อยจึงจำเป็นต้องแยกออกมาจัดระบบและทำทะเบียน ใบลานที่จัดระบบมีทั้งหมด 144 ผูก จารด้วยอักษรโบราณ 2 ชนิดด้วยกัน คือ อักษรธรรมอีสาน และอักษรขอมไทย มีทั้งหมด 9 หมวด ดังต่อไปนี้ หมวดขาดก หมวดพระอภิธรรม หมวดนินายนิทานพื้นบ้าน หมวดอานสงส์ฉลอง หมวดนินายธรรม หมวดคัมภีร์ภาษาบาลี หมวดบทสวดมนต์ หมวดพระสูตรตันตปิฎก และหมวดตำนานพุทธศาสนา ในการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดอิสานทะเลเม่นชัย การจัดแสดงวัตถุโบราณได้มีจัดหมวดหมู่วัตถุก่อนการจัดแสดงและจัดวางแบบแยกประเภทพื้นที่ในการจัดแสดงนิทรรศการชั้นที่ 1 เป็นห้องโถงกว้าง เหมาะสำหรับจัดนิทรรศการคัมภีร์ใบลาน เนื่องจากคัมภีร์ใบลานที่จัดระบบแล้วนั้นมีเอกสารจำนวนมาก รวมไปถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคัมภีร์ใบลานที่ต้องจัดแสดงร่วมกัน เช่น ตู้พระธรรมสำหรับเก็บคัมภีร์ใบลาน ผ้าห่อคัมภีร์ใบลาน กล่องโบราณสำหรับเก็บคัมภีร์ใบลาน ชั้นที่ 2 มีห้องโถงกว้าง และมีห้องเล็กอีก 2 ห้อง คณะวิจัยได้ใช้ห้องเล็ก 1 ห้องเป็นห้องจัดแสดงนิทรรศการพระไม้โบราณ เนื่องจากจำนวนพระไม้ที่จะจัดแสดงนั้นใช้พื้นที่ไม่มากนัก อีกทั้งยังมีตู้สำหรับจัดแสดงนิทรรศการพระไม้อีก 4 ตู้

คำสำคัญ : การจัดทำทะเบียนวัตถุโบราณ,ศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น,วัดอิสานทะเลเม่นชัย

บทนำ

พิพิธภัณฑ์ คือหน่วยงานที่ไม่หวังผลกำไร เป็นสถาบันถาวรในการรวบรวม สงวนรักษา ศึกษาวิจัย สื่อสาร และจัดแสดงนิทรรศการ ให้บริการแก่สังคมเพื่อการพัฒนา โดยมีความมุ่งหมายเพื่อการค้นคว้าการศึกษาและความเพลิดเพลิน โดยแสดงหลักฐานต่างๆ ที่เกี่ยวกับมนุษย์และสภาพแวดล้อม สิ่งซึ่งสงวนรักษาและจัดแสดงนั้นไม่ใช่เป็นเพียงวัตถุ แต่ได้รวมถึงสิ่งที่มีชีวิตด้วยโดยรวมไปถึง สวนสัตว์ สวนพฤกษชาติ วนอุทยาน สถานที่สงวนสัตว์น้ำ และสถานที่อื่นจัดเป็นเขตสงวนอื่น ๆ รวมทั้งโบราณสถานและแหล่งอนุสรณ์สถาน ศูนย์วิทยาศาสตร์และท้องฟ้าจำลอง ซึ่งหน้าที่หลักของพิพิธภัณฑ์คือการรวบรวมวัตถุ การศึกษาตรวจสอบวัตถุ การทำบันทึกหลักฐาน การสงวนรักษาวัตถุ การรักษาความปลอดภัย การจัดแสดงเผยแพร่องค์ความรู้ การศึกษาและการบริการสังคม โดยการกิจหน้าที่ทั้งหมดนี้เป็นสิ่งจำเป็นต่อการจัดตั้งให้พิพิธภัณฑ์เป็นสถานที่ให้ความรู้และสถานที่เก็บรักษาวัตถุอันมีค่าให้เกิดประโยชน์และมีประสิทธิภาพ (International Council of Museums, 1993: 3 - 4)

จากการพิจารณาถึงประวัติการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย พยายามที่จะสื่อให้เห็นถึงเงื่อนไข และบริบทบางประการที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการก่อเกิดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่มีอยู่ด้วยกันหลายรูปลักษณะ ซึ่งไม่อาจที่จะแบ่งช่วงเวลาได้อย่างชัดเจน เนื่องจากมีการเลื่อมซ้อนในเรื่องของเวลาอยู่มาก แต่ก็พยายามที่จะลำดับภาพให้เห็นหลักเขตเด่น ๆ ในเชิงโครงสร้างว่า ในห้วงเวลาประมาณหนึ่งศตวรรษที่ผ่านมา “นโยบายของรัฐ” ผ่านหน่วยงานราชการและกลไกทางการต่าง ๆ ได้ให้ความสนใจแก่การเก็บรวบรวมวัตถุสิ่งของในท้องถิ่น และสนับสนุนให้เกิดพื้นที่ทางวัฒนธรรมใหม่ ๆ อย่างเช่น พิพิธภัณฑ์ ศูนย์วัฒนธรรม ศูนย์การเรียนรู้ ขึ้นตามหัวเมืองต่าง ๆ ในภูมิภาค และในระดับชุมชนในท้องถิ่น อย่างไรก็ตามวัตถุประสงค์ของการนำเสนอเพื่อให้เป็นภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ระดับมหภาค พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในความหมายที่เกี่ยวข้องกับมิติของพื้นที่ ซึ่งหมายถึงพิพิธภัณฑ์ที่ตั้งอยู่นอกเขตกรุงเทพฯ แล้ว มีประวัติย้อนไปในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยหัวเมืองมณฑลอยุธยาได้มีความเคลื่อนไหวในเรื่องพิพิธภัณฑ์สถาน

การรับรู้ความหมายและแนวคิดของพิพิธภัณฑ์ในยุคนี้ จึงเป็นเรื่องของการเก็บรวบรวมโบราณวัตถุและศิลปวัตถุที่เป็น “ของมีค่าและของแปลก” เพื่อนำมาจัดแสดง การจะก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ได้ต้องมี “ของ” ก่อน ซึ่งแหล่งที่มีของมีค่าหรือโบราณวัตถุมากที่สุด

ท้องถิ่นก็คือวัด เพราะวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนมาแต่อดีต พุทธศาสนิกชนไทยมักจะบริจาคของให้วัด วัดจึงเป็นที่รวมของศิลปวัตถุและโบราณวัตถุในท้องถิ่น สิ่งของเครื่องใช้ ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น สมุทเทศาภิบาลจึงไปหาวัดสำคัญที่มีการเก็บสะสมของมีค่าไว้แล้ว สนับสนุนให้จัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์ อาทิ วัดพระปฐมเจดีย์ วัดพระธาตุหริภุญไชย เป็นต้น นอกจากนี้การก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ในหัวเมืองต่าง ๆ อีกนัยหนึ่งเป็นเครื่องมือสนับสนุนความพยายามของผู้ปกครองไทย ที่ต้องการแสดงถึงการเป็นชาติที่มีอารยะในยุคที่กำลังเผชิญหน้า กับลัทธิจักรวรรดินิยม เมื่อส่วนกลางส่งต่อแนวคิดและวิธีการจัดการพิพิธภัณฑ์ผ่านผู้ปกครองในท้องถิ่นเข้ามายังวัดสำคัญ ๆ ที่มีของมีค่าสะสม การก่อตัวและแพร่กระจายของ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในไทยในระยะแรกจึงเกิดขึ้นในวัด และได้แพร่ขยายต่อไปทั่วประเทศ

ผู้คนสามารถเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาของมนุษย์สมัยอดีตได้จากโบราณสถาน โบราณวัตถุและแหล่งโบราณคดีประเภทต่าง ๆ นอกจากนี้เรายังสามารถเรียนรู้ถึงวิถีการดำรงชีวิต ขนบธรรมเนียมและปรับตัวของมนุษย์เพื่อการอยู่รอด เพื่อการดำรงสังคมให้คงอยู่จึงเป็นที่ยอมรับกันว่าโบราณสถาน โบราณวัตถุและแหล่งโบราณคดีนั้น ก็เปรียบได้เสมือนเป็นภาษาหนึ่งที่บรรจุความรู้นานาประการอยู่มากมายนับไม่ถ้วน ซึ่งคนในปัจจุบัน สามารถลอกเลียนหรือประยุกต์เพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างไม่สิ้นสุด ด้วยเหตุนี้ โบราณวัตถุ โบราณสถาน และแหล่งโบราณคดีจึงถูกจัดไว้เป็น “ทรัพยากรทางวัฒนธรรม” หรือ “ทรัพย์สินทางวัฒนธรรม” หรือ “มรดกทางวัฒนธรรม” ของแต่ละชาติ

การพัฒนาองค์ความรู้ด้านมรดกทางวัฒนธรรมและรูปแบบการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นแนวทางหนึ่งที่มีส่วนสำคัญในการอนุรักษ์วัตถุโบราณให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ และช่วยยืดเวลาการเสื่อมสลายของวัตถุโบราณได้เป็นอย่างดี ตลอดจนพัฒนาความร่วมมือให้เกิดขึ้นภายในท้องถิ่นนั้น ๆ ปัจจุบันความหมายและรูปแบบของพิพิธภัณฑ์ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง มีความหลากหลายของเนื้อหา รูปแบบและวัตถุประสงค์ในการดำเนินงาน โดยพิพิธภัณฑ์หลายแห่งของประเทศไทยทั้งภาครัฐและเอกชนได้พยายามจัดทำเพื่อให้สอดคล้องสัมพันธ์กับสภาพของบริบททางสังคม อีกทั้งกระแสของการสร้างชุมชนเข้มแข็งกำลังได้รับความสนใจเป็นอันมาก ซึ่งการสร้างชุมชนให้เข้มแข็งนั้นคนในชุมชนต้องเข้าใจตัวเองและชุมชนให้ถ่องแท้เสียก่อน ดังนั้นการสนใจเรื่องราวของท้องถิ่นจึงเป็นจุดเริ่มของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและสามารถพัฒนาไปสู่ความเข้าใจ “ตัวตน หรืออัตลักษณ์ของท้องถิ่น” อันจะเป็นเครื่องมือประกอบการตัดสินใจเพื่อการดำรงอยู่และวิสัยทัศน์การพัฒนาท้องถิ่น ดังนั้นบทบาทของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจึงทำหน้าที่เป็นทั้งกระบวนการ

ปลูกจิตสำนึกแห่งคุณค่าของท้องถิ่นและเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดคุณค่าของท้องถิ่นสู่สาธารณชนปัจจุบันกระบวนการสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกำลังได้รับความสนใจจากสังคม พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจำนวนมากได้ถูกก่อตั้งขึ้นทั้งในส่วนของภาครัฐ ภาคเอกชนและประชาชนทั่วไป รวมทั้งความต้องการที่จะก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นซึ่งเป็นแนวคิดที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก

Suepwatthana, et. al. (2005 : 2) กล่าวว่า จากการสำรวจพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของโครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เมื่อปี 2548 ปรากฏว่ามีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขึ้นมาจำนวน 80 แห่ง จากการสำรวจในครั้งนี้จึงทำให้ทราบถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นภายในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การขาดองค์ความรู้ในด้านการอนุรักษ์วัตถุไม่ให้เสื่อมสภาพ การจัดทำทะเบียนควบคุมวัตถุ และการจัดแสดงวัตถุภายในพิพิธภัณฑ์ การจัดการคลังพิพิธภัณฑ์ การศึกษาและวิเคราะห์เนื้อหาที่เหมาะสมสำหรับการจัดแสดง การออกแบบการจัดแสดง ภายในพิพิธภัณฑ์ให้มีความน่าสนใจ รวมทั้งการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ

วัดอิสานทะเลเม่นชัย อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่มีประวัติศาสตร์ท้องถิ่นตลอดจนมรดกทางภูมิปัญญาที่สั่งสมมาอย่างยาวนาน โดยชาวบ้านได้รวบรวมวัตถุโบราณมาไว้ที่วัดอิสานทะเลเม่นชัยหลายพันชิ้นด้วยกัน ยกตัวอย่างเช่น พระไม้แกะสลัก คัมภีร์ใบลาน เครื่องปั้นดินเผาประเภทหม้อไหและเครื่องประดับโบราณที่เป็นโลหะ ฯลฯ เป็นต้น แต่ทางวัดยังขาดทุนสนับสนุนรวมไปถึงบุคลากรที่มีความรู้เฉพาะทางด้านอนุรักษวัตถุโบราณ เพื่อที่จะทำการอนุรักษ์มรดกทางภูมิปัญญาเหล่านั้นให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ และจัดทำศูนย์การเรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดอิสานทะเลเม่นชัยต่อไป

ดังนั้นคณะวิจัยในฐานะที่เป็นบุคลากรของมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์และมีพันธกิจหลักในการอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรม และส่งเสริมสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งการดำเนินงานในครั้งนี้ก็สอดคล้องกับปรัชญามหาวิทยาลัยที่ว่ามหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์เป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น จึงมีแนวคิดในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับวัตถุโบราณเพื่อจัดตั้งศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขึ้นภายใต้ชื่อโครงการวิจัย “การจัดทำทะเบียนวัตถุโบราณเพื่อจัดตั้งศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมใน

วัดอิสานทะเมนชัย อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์” ขึ้นเพื่อให้บริการวิชาการด้านพิพิธภัณฑ์ในพื้นที่อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ และใกล้เคียง โดยการให้คำปรึกษาตลอดทั้งการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชน รวมทั้งการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความเข้มแข็งของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ความสำคัญของการวิจัย

1. ทำให้ได้ทราบข้อมูลด้านวัตถุโบราณในวัดอิสานทะเมนชัย อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
2. ทำให้ได้รูปแบบการจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านเพื่อเป็นศูนย์เรียนรู้วัดอิสานทะเมนชัย อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อจัดทำทะเบียนวัตถุโบราณแบบมีส่วนร่วมในวัดอิสานทะเมนชัย อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
2. เพื่อจัดตั้งศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมในวัดอิสานทะเมนชัย อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่
 - 1.1 หมู่บ้านทะเมนชัย อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
 - 1.2 วัดอิสานทะเมนชัย อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

2. กลุ่มเป้าหมาย

นักเรียน ประชาชน พระภิกษุสงฆ์ ในหมู่บ้านทะเมนชัย และชุมชนใกล้เคียง

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับวัตถุโบราณเพื่อจัดทำทะเบียนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อจัดตั้งเป็นศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น วัดอิสานทะเมนชัย อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ประเด็นเนื้อหาต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

3.1 ประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนบ้านทะเลน้อย

3.1.1 ที่ตั้งของชุมชนบ้านทะเลน้อย

3.1.2 ประวัติความเป็นมาและลักษณะทางกายภาพ

3.1.3 การปกครอง

องค์ประกอบทางสังคมและวัฒนธรรม

3.2 การทำทะเบียนวัตถุโบราณโดยการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างเป็นศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดอิสานทะเลน้อย

3.2.1 การคัดแยกหมวดหมู่วัตถุโบราณ

3.2.2 การอนุรักษ์วัตถุโบราณตามหลักวิชาการในเบื้องต้น

3.2.3 การทำทะเบียนวัตถุโบราณ

3.3 การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดอิสานทะเลน้อย

การจัดแสดงนิทรรศการวัตถุโบราณ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยมีขั้นตอนดังนี้
ระยะก่อนทำวิจัย

1. จัดเวทีประชุมชี้แจงเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันกับชุมชน และกำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยในเบื้องต้นเพื่อนำข้อมูลที่ได้มาเขียนเค้าโครงการทำวิจัย

2. ทบทวนเอกสารวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ระยะการทำวิจัย

1. ประชุมชี้แจงทำความเข้าใจถึงแนวทางการดำเนินโครงการ ต่อชุมชนและหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องพร้อมรับฟังข้อเสนอแนะ

2. เก็บข้อมูลด้านประวัติศาสตร์และบริบทชุมชนจากการจัดเวทีเสวนากับชาวบ้าน บันทึกการดำเนินกิจกรรม บทเรียนที่เกิดขึ้นระหว่างดำเนินกิจกรรม (ทุกกิจกรรม)

3. จัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดทำวัตถุโบราณ เพื่อเกิดสำนึกรักในชุมชนและมรดกทางวัฒนธรรมของตนเอง กลุ่มเป้าหมายหลักคือเยาวชนและชาวบ้านทะเลน้อยที่สนใจ จำนวน 60 คน

4. ศึกษาวัตถุโบราณที่มีภายในชุมชนทะเลเมนชัยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการแบ่งกลุ่มเพื่อศึกษาและจัดหมวดหมู่วัตถุโบราณ

5. จัดเวทีวิเคราะห์แนวทางการจัดศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดอิสานทะเลเมนชัย

6. ทดลองปฏิบัติการ

6.1 จัดเวทีระดมความคิดเห็นในการจัดศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดอิสานทะเลเมนชัย

6.2 ปฏิบัติการร่วมกันตามประเด็นต่าง ๆ ที่ได้จากเวทีระดมความคิดเห็น เช่น

- การสร้างสำนึกรักษ์ทางมรดกทางวัฒนธรรม โดยอบรมให้ความรู้แก่ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ครูนักเรียน เกี่ยวกับวัตถุโบราณที่ปรากฏในศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น วัดอิสานทะเลเมนชัย ความสำคัญและแนวทางในการสืบทอด

- สร้างสื่อการเรียนรู้ที่ง่ายต่อการเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุโบราณที่ปรากฏในศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น วัดอิสานทะเลเมนชัย (การจัดนิทรรศการควบคู่กับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น)

ผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “การจัดทำทะเบียนวัตถุโบราณเพื่อจัดตั้งศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม วัดอิสานทะเลเมนชัย อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์” ในทุกกระบวนการขั้นตอนนั้นชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกิดสำนึกรักในชุมชนและมรดกทางวัฒนธรรมของตนเองไม่ว่าจะเป็นการจัดเวทีเสวนาขนาดย่อมกับผู้นำชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และค้นหาค้นหาองค์ความรู้ที่ปรากฏในชุมชนแต่ขาดการบันทึกอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร ตลอดจนการสืบแสวงหาที่มาของวัตถุโบราณที่มีอยู่ภายในวัดอิสานทะเลเมนชัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงพื้นที่โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดทำทะเบียนวัตถุโบราณ ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านอิสานทะเลเมนชัย โดยวัตถุโบราณนั้นมีหลายประเภท หลายชนิด ยังไม่มีการจัดหมวดหมู่หรือการทำทะเบียนวัตถุโบราณอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ หลังจากทางคณะวิจัยได้ดำเนินการจัดทำทะเบียนวัตถุโบราณแล้ว ก็จะนำวัตถุเหล่านั้นมาจัดแสดงเพื่อจัดตั้งศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

วัดอิสานทะเมนชัย ตามรูปแบบที่ทางชุมชนต้องการและง่ายต่อการเข้าถึงและศึกษาข้อมูล สามารถสรุปผลการศึกษาดังต่อไปนี้

1. การจัดทำทะเบียนวัตถุโบราณวัดอิสานทะเมนชัย

ในการจัดทำทะเบียนวัตถุโบราณอิสานทะเมนชัย คณะวิจัยได้ดำเนินงานตามลำดับขั้นตอนที่วางไว้ในขั้นตอนการดำเนินการวิจัย โดยทุกกระบวนการขั้นตอนนั้น ชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมเพื่อจะตอบวัตถุประสงค์การทำวิจัยและเห็นความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ในกระบวนการขั้นตอนที่ดำเนินการวิจัยยังเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกให้ผู้คนในชุมชนเกิดสำนึกรักและตระหนักรู้ในมรดกทางวัฒนธรรมของตนโดยมีกระบวนการขั้นตอนในการจัดทำทะเบียนวัตถุโบราณวัดอิสานทะเมนชัยดังต่อไปนี้

1.1 ประชุมเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้นำชุมชนปราชญ์ชาวบ้านเรื่องแนวทางการจัดทำทะเบียนวัตถุโบราณวัดอิสานทะเมนชัย สรุปประเด็นได้ดังต่อไปนี้

1.1.1 บริบททางสังคมวัฒนธรรมของบ้านทะเมนชัยนั้น เป็นชุมชนโบราณโดยมีหลักฐานอ้างอิงจากคูน้ำคันดินโบราณล้อมรอบบ้านทะเมนชัย และหลุมขุดค้นทางโบราณคดีเมื่อหลายสิบปีก่อนหน้านี้ ตลอดจนมีวัตถุโบราณที่ผู้คนนำมาถวายไว้ที่วัดอิสานทะเมนชัย ไม่ว่าจะเป็นเครื่องปั้นดินเผาโบราณประเภทไหที่ชาวบ้านขุดพบโดยบังเอิญในที่นาของตน ซึ่งแสดงถึงอารยธรรมเครื่องใช้ของผู้คนในอดีต รวมไปถึงพระพุทธรูปไม้แกะสลัก คัมภีร์ใบลาน เครื่องใช้ของคนโบราณ เป็นต้น

1.1.2 จำนวนของวัตถุโบราณมีจำนวนมากที่จัดเก็บไม่ถูกต้องตามหลัก ไม่สามารถทราบถึงจำนวนและประเภทของวัตถุโบราณที่แน่ชัด ดังนั้นในกลุ่มเสวนาจึงมีแนวคิดให้ทางคณะวิจัยดำเนินงานด้านวัตถุโบราณในเบื้องต้น เนื่องจากถูกจัดเก็บในลักษณะที่ไม่ถูกต้องทำให้ตัววัตถุถูกทำลายจากสิ่งรอบข้างไม่ว่าจะเป็นจากสัตว์ แมลง และอุณหภูมิ เป็นต้น ทางคณะวิจัยจึงได้ให้แนวทางหนุนเสริมในการดำเนินงานด้านวัตถุโบราณคือ ควรให้เร่งดำเนินการเกี่ยวกับการอนุรักษ์วัตถุโบราณโดยการทำทะเบียนวัตถุโบราณโดยชุมชนจะต้องมีส่วนร่วม ศักยภาพชุมชนที่จะสามารถพัฒนาต่อยอดได้ก็คือ ตัวแทนชุมชนที่เป็นเด็กนักเรียนให้เข้ามาสืบบทบาทในการอนุรักษ์ อนึ่งเพื่อเป็นการปลูกจิตสำนึกรักในชุมชนและนำไปสู่กระบวนการการทำให้เกิดการวางแผนเรียนรู้อย่างยั่งยืนในมรดกทางวัฒนธรรมของตน ตลอดจนให้ปราชญ์ชาวบ้าน หรือผู้รู้ร่วมทำงานกับคณะวิจัยเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้สอบถามเกี่ยวกับข้อมูลเบื้องต้นของวัตถุโบราณแต่ละชิ้น

ภาพที่ 1

ภาพที่ 2

ภาพที่ 1 - 2 เสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้านเรื่องแนวทางการจัดทำทะเบียนวัตถุโบราณวัดอิสานทะเมนชัย

การจัดทำทะเบียนวัตถุโบราณในการวิจัยครั้งนี้คณะวิจัยได้ออกแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนจึงได้มีกิจกรรมคือ อบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการทำทะเบียนวัตถุโบราณอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ ตัวแทนในชุมชนมีส่วนร่วมในครั้งนี้คือ นักเรียนโรงเรียนบ้านทะเมนชัย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 - 6 จำนวน 16 คน มาร่วมเป็นคณะทำงานในการทำทะเบียนวัตถุโบราณ การทำทะเบียนวัตถุโบราณให้ถูกต้องตามหลักวิชาการนั้นเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน ดังนั้นก่อนที่นักเรียนจะลงมือปฏิบัติจริงจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์และทำทะเบียนวัตถุโบราณที่ถูกต้องเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยกิจกรรมก็คือการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการทำทะเบียนวัตถุโบราณ

ภาพที่ 3

ภาพที่ 4

ภาพที่ 3-4 วิทยากรบรรยายเกี่ยวกับความสำคัญของวัตถุโบราณ

1.2 การทำทะเบียนวัตถุโบราณในวัดอิสานทะเมนชัย

การทำทะเบียนวัตถุโบราณ การจัดทำทะเบียนวัตถุโบราณวัดอิสานทะเมนชัยนั้นได้รับความร่วมมือจากนักเรียนในชุมชนที่ผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการด้านการทำทะเบียนวัตถุโบราณและคณะวิจัย ทำให้ทราบถึงจำนวน ประเภท ข้อมูลของวัตถุโบราณ ที่ทำการลงทะเบียน เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนดำเนินงานด้านการจัดแสดงตลอดจนนำไปสู่กระบวนการขั้นตอนในการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดอิสานทะเมนชัย ซึ่งผลการจัดทำทะเบียนวัตถุโบราณมีดังต่อไปนี้ การทำทะเบียนวัตถุโบราณพบ 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1.2.1 วัตถุโบราณทั่วไป จำนวนของของวัตถุที่ทำทะเบียนมีทั้งหมด 163 ชิ้น โดยแบ่งได้ 9 ประเภทดังต่อไปนี้ พระไม้แกะสลักมี จำนวน 69 องค์ เขาสัตว์แกะสลักพระ จำนวน 4 ชิ้น พระโลหะสัมฤทธิ์ จำนวน 23 องค์ พระหินแกะสลัก จำนวน 1 องค์ พระพุทธรูปหล่อเรซิน จำนวน 1 องค์ พระพุทธรูปหล่อปูน จำนวน 1 องค์ ถาดทองเหลือง จำนวน 55 ใบ ตู้เก็บคัมภีร์ใบลาน จำนวน 4 หลังไถดินเผา จำนวน 5 ลูก

ภาพที่ 5 พระไม้แกะสลัก

ภาพที่ 6 ไหดินเผาโบราณ

ภาพที่ 7 ตู้เก็บคัมภีร์ไบเบิล

ภาพที่ 8 เซาส์ตัวแกะสลักพระ

ภาพที่ 9 ถาดทองเหลือง

ภาพที่ 10 พระโลหะสัมฤทธิ์

1.2.2 การทำทะเบียนคัมภีร์ใบลาน คัมภีร์ใบลานเป็นถือเป็นวัตถุโบราณอีกประเภทหนึ่งที่มีรายละเอียดปลีกย่อยในการทำทะเบียนค่อนข้างจะแตกต่างกับวัตถุโบราณชนิดอื่น จึงจำเป็นต้องแยกออกมาจัดระบบและทำทะเบียนต่างหาก คัมภีร์ใบลานที่จัดระบบมีทั้งหมด 144 ผูก จารด้วยอักษรโบราณ 2 ชนิดด้วยกัน คืออักษรธรรมอีสานและอักษรขอมไทยมีทั้งหมด 9 หมวด ดังต่อไปนี้หมวดชาดก หมวดพระอภิธรรม หมวดนิยานินทานพื้นบ้าน หมวดอานิสงส์ล่อง หมวดนิยายธรรม หมวดคัมภีร์ภาษาบาลี หมวดบทสวดมนต์ หมวดพระสูตรตันตปิฎก และหมวดตำนานพุทธศาสนา

ภาพที่ 11 การจัดระบบคัมภีร์ใบลาน ภาพที่ 12 คัมภีร์ใบลานหลังจากการจัดระบบ

2. การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดอิสานทะเมนชัย

การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดอิสานทะเมนชัย เป็นการสร้างองค์ความรู้ภูมิปัญญาของท้องถิ่นให้ปรากฏเป็นรูปธรรมสามารถเข้าไปศึกษาเรียนรู้ อีกทั้งยังเป็นเครื่องมืออนุรักษ์ที่คอยสร้างความรักความหวงแหนมรดกทางวัฒนธรรมในชุมชนบ้านทะเมนชัย กระบวนการขั้นตอนการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดอิสานทะเมนชัยมีดังต่อไปนี้

2.1 ประชุมเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้นำชุมชนเรื่องแนวทางการจัดทำ การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดอิสานทะเมนชัย ภายหลังจากเสร็จสิ้นกระบวนการจัดทำทะเบียนวัตถุโบราณ คณะวิจัยได้ดำเนินการตามกระบวนการขั้นตอนต่อไป คือ การนำเอาวัตถุโบราณที่ทำการลงทะเบียนแล้วนั้นมาจัดแสดงในศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัด

อิสานทะเลเมนชัย การประชุมเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้นำชุมชนเรื่องแนวการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดอิสานทะเลเมนชัย ในเบื้องต้นมีวัตถุประสงค์เพื่อหาข้อสรุปความต้องการของชุมชน และระดมความคิดเรื่องการนำเอาวัตถุโบราณที่จัดทำทะเบียนแล้วนั้นมาจัดแสดง กระบวนการขั้นตอนนี้ดำเนินด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) ซึ่งเป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสนทนาของผู้ให้ข้อมูลซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างโดยการเลือกแบบเจาะจงเพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างลุ่มลึก โดยทางคณะวิจัยได้เสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบกลุ่มกับผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้าน

2.2 การศึกษาเพื่อหารูปแบบในการจัดแสดงวัตถุโบราณที่ศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดอิสานทะเลเมนชัย ส่วนนี้เป็นการศึกษาหารูปแบบการจัดแสดงวัตถุโดยใช้ข้อมูลจากการเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของชุมชนจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดอิสานทะเลเมนชัย ด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) ซึ่งเป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสนทนาของผู้ให้ข้อมูลซึ่งผลการสนทนากลุ่มครั้งนี้ สรุปได้ว่า

2.2.1 รูปแบบของการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดอิสานทะเลเมนชัย สรุปรูปแบบคือ ฝ่ายชาวบ้านในชุมชนทะเลเมนชัย สามารถจะเข้ามาช่วยเหลืองานได้โดยเป็นลักษณะงานที่สามารถลงแรงร่วมกันทำ หรืองานที่ตนสามารถช่วยเหลือในลักษณะที่เป็นลูกมือช่วยทำงาน เช่น งานด้านการทำความสะอาด งานด้านรักษาความปลอดภัย งานด้านการเป็นผู้เฝ้าพิพิธภัณฑ์ งานต้อนรับคณะผู้มาเข้าชม และการนำชม งานด้านการจัดเตรียมด้านต่าง ๆ ได้แก่ เตรียมอาหาร และสถานที่ เป็นต้น

2.2.2 รูปแบบการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดอิสานทะเลเมนชัย การจัดแสดง (Exhibition) วัตถุโบราณ สรุปได้ว่าชุมชนเห็นควรว่า ต้องมีปรับปรุงการจัดแสดงเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนอย่างแท้จริง ทั้งนี้มีข้อเสนอแนะแนวทางของการปรับปรุงดังนี้ ในการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดอิสานทะเลเมนชัย ทางชุมชนต้องการที่จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ฯ ภายในวัดอิสานทะเลเมนชัย โดยใช้อาคารเอนกประสงค์ซึ่งเดิมนั้นใช้เป็นห้องสมุดวัตถุโบราณที่ใช้จัดแสดงนั้นทางชุมชนเห็นควรให้นำวัตถุโบราณที่ทำทะเบียนแล้วนั้นนำมาจัดแสดงทุกประเภท แต่จะเน้นไปที่พระพุทธรูปไม้แกะสลักและคัมภีร์ใบลาน โดยการจัดแสดงนั้นจะต้องมีป้ายแสดงข้อมูลบรรยายให้ความรู้

2.2.3 การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดอิสานทะเมนชัยตามความต้องการของชุมชน การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดอิสานทะเมนชัย ซึ่งมีผลการดำเนินงานดังต่อไปนี้

การจัดแสดงวัตถุโบราณเพื่อจัดตั้งศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดอิสานทะเมนชัย จากความต้องการของชุมชนด้านการจัดแสดง (Exhibition) วัตถุโบราณ คณะวิจัยได้ประชุมวางแผนการทำงานโดยยึดความต้องการของชุมชนเป็นหลักในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งการจัดแสดงนิทรรศการนั้นประกอบไปด้วยตัววัตถุที่ได้ทำการลงทะเบียนแล้ว และองค์ความรู้ก็คือป้ายข้อมูลบรรยายให้ความรู้ แบ่งการจัดแสดงได้ดังต่อไปนี้

โซน A ชั้นที่ 1 นิทรรศการเกี่ยวกับคัมภีร์ไบเบิล แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) จัดแสดงเกี่ยวกับตัววัตถุ คัมภีร์ไบเบิลที่จัดระบบและห่อผ้าใหม่แล้วจำนวน 144 ผูก ผ้าห่อคัมภีร์ไบเบิล และตู้พระธรรมเก็บคัมภีร์ไบเบิลโบราณ 2) องค์ความรู้ที่นำมาจัดแสดง โดยใช้สื่อป้ายแสดงนิทรรศการ ประกอบไปด้วยวิวัฒนาการอักษรโบราณ การแพร่กระจายของตัวอักษรโบราณ ประวัติความเป็นมาและลักษณะตัวอักษรโบราณ

ภาพที่ 13 จัดเก็บคัมภีร์ไบเบิลไว้ในตู้เตรียมจัดแสดง ภาพที่ 14 पोสเตอร์องค์ความรู้ที่นำมาจัดแสดง

โซน B ชั้นที่ 2 นิทรรศการพระโบราณ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) จัดแสดงเกี่ยวกับตัววัตถุ ประกอบไปด้วย พระไม้แกะสลัก เขาสัตว์แกะสลักพระ พระโลหะสัมฤทธิ์ พระหินแกะสลัก 2) องค์ความรู้ที่นำมาจัดแสดง โดยใช้สื่อป้ายแสดงนิทรรศการ ประกอบไปด้วย ประวัติความเป็นมาในการสร้างพระไม้ อานิสสงส์ในการสร้างพระไม้ สุนทรียภาพพื้นถิ่นพุทธศิลป์พื้นบ้าน

ภาพที่ 15

ภาพที่ 16

ภาพที่ 15 - 16 ตัวอย่างโปสเตอร์องค์ความรู้ที่นำมาจัดแสดงนิทรรศการพระไม้ม

สรุปและอภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “การจัดทำทะเบียนวัตถุโบราณเพื่อจัดตั้งศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม วัดอิสานทะเลเม่นชัย อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์” มีวัตถุประสงค์เพื่อ จัดทำทะเบียนวัตถุโบราณในวัดอิสานทะเลเม่นชัย อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ และจัดตั้งศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมในวัดอิสานทะเลเม่นชัย อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ผลที่ได้รับนั้นสามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้อย่างครบถ้วน กล่าวคือ ในการลงพื้นที่ทำวิจัยในครั้งนี้สามารถสร้างแหล่งเรียนรู้ชุมชนผ่านกระบวนการจัดทำทะเบียนวัตถุโบราณโดยชุมชนมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการขั้นตอน ผลที่ได้รับที่เป็นรูปธรรมจากการวิจัยครั้งนี้คือ ชุมชนบ้านอิสานทะเลเม่นชัยได้อนุรักษ์พื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมประเภทวัตถุโบราณ โดยการจัดระบบและทำทะเบียนวัตถุโบราณที่ปรากฏอยู่ในวัดอิสานทะเลเม่นชัยให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ และนำวัตถุโบราณเหล่านั้นมาจัดแสดงเป็นศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดอิสานทะเลเม่นชัย ในทุกกระบวนการขั้นตอนที่คณะวิจัยได้ลงพื้นที่ ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมทุกขั้นตอน โดยทางคณะวิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ในที่นี้ก็คือมรดกทางวัฒนธรรมประเภทวัตถุโบราณเพื่อชุมชนจะได้เกิดความตระหนักรู้ ห่วงแหนมรดกทางภูมิปัญญา

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงพื้นที่ โดยมีวัตถุโบราณเป็นสื่อกลางในการสร้างความร่วมมือของชุมชนให้เกิดความรักความหวงในมรดกทางวัฒนธรรมของตน โดยทางชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการวัตถุโบราณทุกขั้นตอนเพื่อความยั่งยืนในการอนุรักษ์พื้นฟูบูรณาการมรดกทางวัฒนธรรมของตน งานวิจัยนี้มีลักษณะร่วมและต่างไปจากงานวิจัยที่นักวิชาการได้ดำเนินงานอยู่หลายประเด็นด้วยกัน โดยคณะวิจัยจะอภิปรายผลในประเด็นที่สำคัญน่าสนใจ เริ่มจากอภิปรายประเด็นที่มีลักษณะร่วมดังต่อไปนี้

การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดอิสานทะเลเม่นชัย เป็นการสร้างองค์ความรู้ภูมิปัญญาของท้องถิ่นให้ปรากฏเป็นรูปธรรมสามารถเข้าไปศึกษาเรียนรู้ อีกทั้งยังเป็นเครื่องมืออนุรักษ์ที่สร้างความรักความหวงแหนมรดกทางวัฒนธรรมในชุมชนบ้านทะเลเม่นชัย ดังนั้นการสนใจเรื่องราวของท้องถิ่นจึงเป็นจุดเริ่มของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและสามารถพัฒนาไปสู่ความเข้าใจ “อัตลักษณ์ของท้องถิ่น” อันจะเป็นเครื่องมือประกอบการตัดสินใจเพื่อการดำรงอยู่และวิสัยทัศน์การพัฒนาท้องถิ่น ดังนั้นบทบาทของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจึงทำหน้าที่เป็นทั้งกระบวนการปลูกจิตสำนึกแห่งคุณค่าของท้องถิ่นและเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดคุณค่าของท้องถิ่นสู่สาธารณชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Atsawanuphap (1989) ได้เสนอแนะไว้ว่า เนื้อหาที่ควรจัดในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ควรเน้นวิถีทางการ

ดำเนินชีวิตและศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อปลูกฝังชาวบ้านในท้องถิ่นให้เกิดความรักความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน รู้จักการรักษาเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไม่ให้สูญหายไป

รูปแบบของการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดอิสานทะเลเม่นชัย ผลการวิจัยพบว่าการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดอิสานทะเลเม่นชัย ภาคประชาชนควรต้องมีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการบริหารจัดการ เนื่องจากในอดีตที่ผ่านมาการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดอิสานทะเลเม่นชัย เป็นความรับผิดชอบของเจ้าอาวาสและคณะกรรมการวัด ประชาชนมีส่วนร่วมน้อย นอกจากจะช่วยเหลือ สนับสนุนด้านการเงินเล็ก ๆ น้อย ๆ และแรงงานเป็นบางโอกาส ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Phionim (2004 :7) พบว่า วัดกับชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ชาวบ้านถือว่าวัดเป็นสมบัติส่วนรวมของชุมชน เป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องสละแรงงานและกำลังทรัพย์เพื่อช่วยดูแลซ่อมแซมวัดให้อยู่ในสภาพดี คอยดูแลทุกข์สุข จัดสวัสดิการให้แก่พระเณร วัดเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมสังคม การเมืองและการพักผ่อนหย่อนใจของชาวบ้าน Nuamthong (1995) ได้ศึกษาแนวทางในการกำหนดรูปแบบของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจังหวัดอ่างทอง พบว่า ส่วนใหญ่เห็นความสำคัญของพิพิธภัณฑ์พื้น บ้าน และต้องการให้มีการจัดตั้งอย่างยิ่ง เพราะเป็นโครงการที่มีประโยชน์ต่อการศึกษาและพัฒนาในด้านต่างๆ ด้านการให้ความร่วมมือ ส่วนใหญ่จะช่วยในด้านการประชาสัมพันธ์ และแนะนำแหล่งบุคคลที่จะบริจาควัตถุสิ่งของเพื่อการจัดแสดง ด้านการบริหาร การดำเนินการ เห็นว่า ควรเป็นรูปคณะกรรมการที่มีตัวแทนจากประชาชนให้ความสนใจในด้านศิลปวัฒนธรรมร่วมกันเป็นแกนนำในการจัดตั้ง โดยมีอิสระในการบริหาร ดำเนินการแบบเอกชน เนื้อหาการจัดแสดงจะต้องแสดงถึงเอกลักษณ์ในท้องถิ่น

การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดอิสานทะเลเม่นชัยโดยการมีส่วนร่วม โดยรูปแบบที่จะนำมาจัดตั้งนั้นได้จากการประชุมเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้จนนำมาสู่กระบวนการวิเคราะห์เพื่อศึกษาเพื่อหารูปแบบในการจัดแสดงวัตถุโบราณที่ศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดอิสานทะเลเม่นชัย ซึ่งกระบวนการขั้นตอนทั้งหมดมาจากความต้องการของชุมชน ตั้งแต่กระบวนการระดมความคิดผ่านเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กระบวนการลงมือทำผ่านกิจกรรมของโครงการวิจัย จนนำไปสู่การมีส่วนร่วมของชุมชนและตกผลึกออกมาเป็นการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดอิสานทะเลเม่นชัย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Suwan,et. al. (2003) กล่าวว่า การให้ประชาชนมีบทบาทในการมีส่วนร่วมนั้นต้องเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมใน 4 ขั้นตอน ดังนี้ คือ

การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ซึ่งรวมถึงการริเริ่มตัดสินใจดำเนินการและการตัดสินใจปฏิบัติการ

การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ประกอบด้วย การสนับสนุนทรัพยากรการบริหาร และประสานความช่วยเหลือ

การมีส่วนร่วมในการได้รับประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ ประโยชน์ทางด้านสังคม หรือประโยชน์ส่วนบุคคล

การมีส่วนร่วมในการประเมินผล เป็นการควบคุมและตรวจสอบการดำเนินการซึ่งถือได้ว่าคนที่จะบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ของท้องถิ่นได้ดีที่สุดนั้นก็คือคนในท้องถิ่นนั่นเอง

นอกจากประเด็นลักษณะร่วม งานวิจัยนี้ยังปรากฏลักษณะที่ต่างออกไป มีประเด็นที่น่าสนใจและนำมาอภิปรายดังนี้

การจัดทำทะเบียนวัตถุโบราณ ในการวิจัยครั้งนี้คณะวิจัยได้ออกแบบกิจกรรมที่หลากหลายและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์เรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในด้านการได้ลงมือปฏิบัติจริงทุกกระบวนการขั้นตอนเกี่ยวกับการอนุรักษ์และทำทะเบียนวัตถุโบราณ ทำให้งานวิจัยนี้มีความต่างออกไปในกระบวนการกิจกรรมดังต่อไปนี้

การอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการทำทะเบียนวัตถุโบราณ เป็นการดำเนินตามมติในที่ประชุมในเรื่องของการจัดทำทะเบียนวัตถุโบราณ โดยจะต้องมีตัวแทนในชุมชนมีส่วนร่วม ซึ่งตัวแทนในครั้งนี้คือนักเรียนโรงเรียนบ้านทะเลน้อย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 - 6 จำนวน 16 คน มาร่วมเป็นคณะทำงานในการทำทะเบียนวัตถุโบราณ ในเบื้องต้นนี้นักเรียนที่เป็นตัวแทนของชุมชนจะต้องผ่านกระบวนการอบรมเกี่ยวกับการทำทะเบียนวัตถุโบราณ เนื้อหาการอบรมประกอบไปด้วย หลักการอนุรักษ์วัตถุโบราณเบื้องต้นและการทำทะเบียนวัตถุโบราณ ในการอบรมนักเรียนจะต้องลงมือปฏิบัติจริงโดยมีคณะวิจัยคอยควบคุมดูแล

การจัดระบบเอกสารโบราณวัดอิสานทะเลน้อย เอกสารโบราณหรือคัมภีร์โบราณ เป็นถือเป็นวัตถุโบราณอีกประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างมาก และรายละเอียดปลีกย่อยในการทำทะเบียนค่อนข้างจะแตกต่างกับวัตถุโบราณชนิดอื่น จึงจำเป็นต้องแยกออกมาจัดระบบและทำทะเบียนต่างหาก ทางคณะวิจัยจึงได้ระดมความคิดจนตกผลึกออกมาเป็นรูปแบบการจัดระบบและทำทะเบียนเอกสารโบราณ ซึ่งกระบวนการนี้มีชาวบ้านและนักศึกษาได้มีส่วนร่วมในการจัดระบบเอกสารโบราณโดยมีคณะวิจัยควบคุมดูแลทุกขั้นตอนในการจัดระบบ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ควรมีวิทยากรประจำพิพิธภัณฑ์เพราะจะได้มีผู้บรรยายให้ความรู้และข้อมูลภายในพิพิธภัณฑ์ได้ตลอดเวลา ทำให้พิพิธภัณฑ์มีชีวิตชีวา และน่าเข้าชมยิ่งขึ้น การดำเนินงานควรคัดเลือกบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในการบริหารงานพิพิธภัณฑ์

1.2 ข้อมูลขั้นต้นที่ได้จากการวิจัยทำให้ทราบว่าวัดอุโบราณมีที่ประเภท อะไรบ้าง เมื่อได้ข้อมูลแล้วทางชุมชนสามารถจัดกระทำ ต่อยอดข้อมูลเหล่านั้นเพื่อสร้างเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้

1.3 พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ควรจัดทำงบประมาณประจำปี เพื่อให้การดำเนินงานมีความต่อเนื่อง และเกิดการเคลื่อนไหว โดยมีชุมชนมีบทบาทที่สำคัญในการผลักดันให้เกิดปัจจัยสนับสนุนในด้านต่าง ๆ และควรเข้ามามีบทบาทในด้านของการบริหารจัดการให้มากกว่าที่เป็นอยู่ เช่น รัฐบาลควรจัดสรรงบประมาณมาจากงบประมาณแผ่นดิน งบประมาณส่วนท้องถิ่น หรือเงินบริจาคจากเอกชน

1.4 ในการวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงพื้นที่ด้านการทำทะเบียนวัดอุโบราณที่ปรากฏในชุมชน ทั้งการจัดทำทะเบียนวัดอุโบราณตามหลักวิชาการตลอดจนนำวัตถุและข้อมูลเหล่านั้นไปจัดนิทรรศการเพื่อจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นโดยทุกกระบวนการขั้นตอนชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม จากผลการวิจัยควรให้วัดอุโบราณทะเมนชัย อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นชุมชนต้นแบบด้านการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมเพื่อต่อยอดไปยังชุมชนอื่นต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาวิจัย และสนับสนุนให้เกิดเป็นแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นเพราะนอกจากจะทำให้ความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นไม่เลือนหายไป ยังช่วยให้เกิดการสานต่อภูมิปัญญาสู่เยาวชนรุ่นต่อไปได้

2.2 ควรมีการศึกษาต่อยอดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น พัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม โดยจะต้องมีความร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน และอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรมเหล่านี้ให้คงอยู่คู่กับท้องถิ่นอย่างยั่งยืนต่อไป

References

- Atsawanuphap, A. (1989). **Kannamsanoe rupbaep phiphithaphan thongthin nai phaktawan-ok chiangnuea.** (in Thai) [An exhibition of model of local museum in the northeastern region] (Master's Thesis), Graduate School, Chulalongkorn University, Bangkok.
- Phionim, M. (1981). **rai-ngan kanwichai rueang laksana khongsang thang sangkhom khong chumchon lae khwam samphan korani sueksa bantalingchan, ban danlanhoi lae banmueangkao Amphoe Mueang Changwat Sukhothai.** (in Thai) [Report on characteristics of social structure of community and relation of wat and community: a case study of Ban Talingchan, Ban Danlanhoi and Ban Mueang Kao, Mueang district, Sukhothai province]. Nakhonprathom: Silpakorn University.
- Suepwatthana, T. et.al.(2005). **Kansueksa prawattisat lae watthanatham phuea kan chattang phiphithaphan thongthin** (in Thai) [A study of history and culture to establish Local Museum]. Mahasarakham: Mahasarakham University.
- Nuamduang, T. (1995). **Kan namsanoe rupbaep kan chat tang phiphithaphan phuenban Changwat Ang Thong.** (in Thai) [An exhibition of model of local museum establishment in Ang Thong province] (Master's Thesis), Graduate School, Kasetsart University, Bangkok.
- Suwan, M. et. al. (2003). **Khongkan wichai rueang kan truatsop khong ongkon phakprachachon nai rabop kanchatkan** (in Thai) [Auditing of public organization in the system of management and public affairs of local administration]. Chiang Mai: Chiang Mai University.
- International Council of Museums. (1993). **International Council of Museums, ICOM.** 3-4.